

REVIEW ARTICLE / Derleme Makalesi

<https://doi.org/10.37093/ijsi.1492253>

Neoliberalizmi Freud İle Düşünmek: Haz ve Mutluluğun Toplumsal Tahakküm Mekanizmalarındaki Etkisi Üzerine Bir İnceleme

Veysi Kılıç*

Öz

Bu çalışmanın temelini; Freud'un yaklaşık yüzyıl önce uygarlık ile insanlar arasındaki ilişkinin mahiyetini analiz ederken insanların yaşamdan beklentilerinin ne olduğuna dair sorduğu sorunun ve insanların yaşamdan beklentilerinin haz ve mutluluk olduğunu vurgulayarak verdiği cevabın güncelliğini koruduğu savı oluşturur. Çalışma, neoliberalizmin yükselişiyle birlikte insanların haz ve mutluluk arayışının ne şekilde bir tahakküm aracı olarak işlevsel kılındığına ilişkin ortaya çıkan temel araştırma sorusu etrafında şekillendirilmiştir. Çalışma, teorik temelini Freud'un psikanalitik kuramına ve bu çerçevedeki analizlerine dayandırmıştır. Böyle olmasının ilk nedeni, Freudcu psikanalizin insanın ruhsal işleyişinde haz ve mutluluğun yerine dair açıklayıcı kuramsal zenginlik barındırmasından ileri gelir. İkinci nedeni, neoliberalizmin hazzı ve mutluluğa teşvik edici politikalarının ve buna yönelik bir yaşam motivasyonunun bireysel ve toplumsal yaşam için tehlikeli olacağına dair Freud'un çok önceden vurgulayarak yaptığı uyarı kapsamında değerlendirilebileceğinden kaynaklanır. Bu teorik arka plana dayanan çalışma, neoliberalizmin birey ve toplumlara pazarladığı haz ve mutluluk vaadinin bir yanlısamadan ibaret olduğu, haz ve mutluluğun sağlanması adına birey ve toplumdan taleplerinin hem birey hem de toplum ruhsallığında daha fazla tahribat, tabiiyet ve kendi kendini sömürüye yol açtığı sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Freudyen analiz, politik psikanaliz, libido ve hazzın neoliberal dönüşümü, mutluluk.

Cite this article: Kılıç, V. (2024). Neoliberalizmi Freud ile düşünmek: Haz ve mutluluğun toplumsal tahakküm mekanizmalarındaki etkisi üzerine bir inceleme. *International Journal of Social Inquiry*, 17(3), 665–682. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1492253>

* Dr., Bursa, Türkiye.

E-posta: vysklc00@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0770-8186>

Article Information

Bu makale "Neoliberalizmin Yükselişi Karşısında Otoritenin Politik Psikanalizi: Freudyen Bir Yaklaşım" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Received 29 May 2024; Revised 31 October 2024; Accepted 07 November 2024; Available online 25 December 2024

Thinking Neoliberalism With Freud: A Study on the Impact of Pleasure and Happiness on Mechanisms of Social Domination

Abstract

This study is based on the assertion that Freud's question about what people expect from life when analyzing the nature of the relationship between civilization and human beings nearly a century ago, and the answer he gave by emphasizing that people's expectations from life are pleasure and happiness, are still up to date. The study is shaped around the main research question that emerged with neoliberalism's rise about how people's pursuit of pleasure and happiness is functionalized as a means of domination. The study's theoretical basis is Freud's psychoanalytic theory, and analyses are conducted within this framework. This is because, on the one hand, Freudian psychoanalysis contains an explanatory theoretical richness regarding the place of pleasure and happiness in the psychological functioning of human beings, and on the other hand, it can be evaluated within the scope of Freud's warning that neoliberalism's policies encouraging pleasure and happiness and a life motivation towards this would be dangerous for individual and social life. Based on this theoretical background, the study concludes that the promise of pleasure and happiness marketed by neoliberalism to individuals and societies is an illusion and that its demands on the individual and society in the name of providing them lead to further destruction, subordination, and self-exploitation in both individual and social psychology.

Keywords: Sigmund Freud, political psychoanalysis, neoliberalism, pleasure, happiness.

1. Giriş

Ruhsal sorunları tedavi etmek için kullanılan psikanaliz, temelde insanın ruhsal yönüne, (Freud, 1905/2000a, s. 32) başka bir ifadeyle "dürtüsel yaşamına" (Freud, 1917/2000b, s. 92) odaklanan bir tedavi şeklidir. Freud, psikanalizi ilkin hayat enerjisini kaybetmiş bireyler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda oluşturulan bir yöntem olarak kullanır (Freud, 1905/2000c, s. 24). Yani psikanaliz, esasen bireyin bilinçdışında bulunan düşüncelerinin "hastalık" semptomlarına sebep olduğu düşüncesine dayanarak geliştirilmiş bir terapi yöntemidir (Freud, 1905/2000c, s. 24). Ancak Freud; psikanalizin sadece "patolojik rahatsızlıklar"ın tedavisinde kullanılmaması gerektiğini, geniş bir uygulama alanına sahip olduğunu ve bundan dolayı da hem klinik hem de kültürel alanlarda önemli katkılar sağladığını düşünür (Roudinesco, 2016/2016, s. 209). Hal böyleyken Freud, diğer bilim dalları ile "ruhsal yaşam patolojisi" arasında bağlantıların olduğuna inanmıştır. Freud, ayrıca ilgili bağlantıların varlığını kabul etmek ve psikanalizin sadece psikiyatri değil, eş zamanlı diğer bilim dallarında çalışanların da ilgisini çekmesi için çaba harcamanın önemli olduğunu düşünmüştür (Freud, 1913/2000d, s. 60). Ayrıca, birey ruhsallığı ve toplum ruhsallığı arasında derin bir ilişki bulunduğunu belirtmiş, "nevrotik hastalıkların" anlaşılmasının toplumsal kurumların anlaşılmasına nasıl katkı sunacağını göstermiştir (Freud, 1913/2000d, s. 60). Dolayısıyla Freud'un kuramı; "uyum", "tabi olma", "rıza gösterme" ve "işbirliğinin" (Phillips, 2014/2016, s. 13) birey ve toplum ruhsallığında gerçekleşme biçimlerini gösterir.

Bu bağlamda Freud'un psikanalitik teorisi, birey ve uygarlık arasındaki ilişkiyi anlamayı sağlayacak bir perspektif sunar. Freud'a göre uygarlık, bireyden belirli fedakârlıklarda bulunmasını ister. Uygarlığın bahsi geçen istekleri, bireyin dürtü ve arzuları ile uyuşmaz. Hem bireyin ruh sağlığı hem de toplumsal düzen için söz konusu uyuşmazlıkların önemi büyüktür.

Freud'a göre insanın iki temel dürtüsü vardır. Bunlardan ilki yaşam dürtüsü, ikincisi ölüm dürtüsüdür. Ruhsal işleyişte yaşam dürtüsü; bireyin hayatta kalmasını, türünü devam ettirmesini ve sevgi ilişkisiyle sosyal bağlar oluşturabilmesini sağlar. Ölüm dürtüsü ise insandaki yıkıcı ve

saldırgan dürtülerin kaynağını oluşturur. Freud, uygarlığın insandan saldırganlık ve yıkıcı dürtülerini bastırmasını ve bunları diğer insanlarla toplumsal ilişkiler geliştirebilmesi için toplumsal normlara uyumlu hale getirmesini talep ettiğini vurgular. Elbette uygarlık sadece yıkıcı dürtülerden feragatte bulunulması gerektiğini şart koşmaz. Bununla birlikte uygarlık, libidinal dürtülerin bastırılması talebinde de bulunur. Uygarlık, bireyden haz almayı sürekli olarak ertelemesini ve toplumsal düzene uygun bir şekilde davranmasını ister. Söz konusu durum, insan ruhsallığında bir gerilime, huzursuzluk ve tatminsizliğe yol açar. Çünkü libidinal dürtüler, bastırılarak bilinçdışına atılmasına rağmen orada varlıklarını sürdürür. Bastırma sonucunda ise çeşitli ruhsal sorunlar oluşur ki Freud'un içinde yaşadığı Viktorya döneminde histeri, toplumsal düzenin bahsi geçen talepleri sonucu oluşan ruhsal bir rahatsızlıktır. Freud, uygarlığın belirtilen taleplerinin insan için ağır olduğunu belirtir. Freud'a göre uygarlık, toplumsal işleyişin devam etmesi ve insanın "hayvani durumdan" çıkması için böyle taleplerde bulunur. Çünkü ona göre tamamen haz ilkesine uyumlu hale getirilmiş bir yaşam sanılanın aksine, "ilkel" topluluklarda bile yoktur ve böyle bir yaşam hem uygarlığın kurumlarını ortadan kaldırır hem de toplumsal yaşamı yok eder. Buna rağmen Freud, uygarlığın insanlardan beklediği feragatlere rağmen onlara mutlu bir yaşam getirmediğini, bunun yerine çeşitli hoşnutsuzluklar yarattığını düşünür. Çünkü insan için yaşamdaki hedef haz ve mutluluktur. Ancak Freud, mevcut konuda karamsardır. İnsanın mutluluk peşinde koşmaktansa çektiği acıların düzeyini hafifletebileceğini daha olası görür.

Çalışmada, Freud'un yaklaşık yüzyıl önce uygarlık ile insanlar arasındaki ilişkinin mahiyetini analiz ederken insanların yaşamdan beklentilerinin ne olduğuna dair sorduğu sorunun ve insanların yaşamdan beklentilerinin haz ve mutluluk olduğunu vurgulayarak verdiği cevabın güncelliğini koruduğu öne sürülmektedir. Çalışma, günümüzde haz ve mutluluk arayışının neoliberalizmin yükselişiyle birlikte nasıl dönüştüğüne dair ortaya çıkan temel araştırma sorusu etrafında şekillendirilmiştir. Çalışma, teorik temelini Freud'un psikanalitik kuramına, bu çerçevedeki analizlerine ve literatürdeki diğer çalışmalara dayandırmıştır. Böyle olmasının nedeni; Freudcu psikanalizin insanın ruhsal işleyişinde haz ve mutluluğun yerine dair açıklayıcı kuramsal zenginlik barındırmasıdır.

Belirtilen amaç ve kapsamla hazırlanan çalışmada ilk olarak, Freud'un içinde yaşadığı toplumsal düzeni ve ilgili düzenin insanların haz ve mutluluk arayışlarıyla ilişkisinde nasıl bir etkiye sahip olduğu analiz edilecektir. İkinci olarak, Freud'un psikanalizi geliştirmesi ve psikanalitle bireylerin haz arayışı ve ilgili toplumsal şartların birbiriyle ilişkisine dair yaptığı analizlere odaklanılacaktır. Freud'un söz konusu toplumsal düzeni ve içinde yaşayan insanları anlamak için bir yöntem olarak kullandığı psikanalizi teorik temel olarak perspektif edinen çalışmada, son olarak, neoliberalizmin insanların haz ve mutluluk arayışları üzerindeki etkileri incelenecektir.

2. Freud'un İçinde Yaşadığı Toplumsal Şartlarda Haz ve Hoşnutsuzluk

İnsanın ruhsal durumu, farklı tarihsel ve toplumsal şartlar altında değişiklikler gösterebilir. Söz konusu durum, eş zamanlı olarak insanın ruhsal çatışmalarından ve toplumsal beklentilerinden dolayı kendi konumunda meydana gelen değişimlere dair algısından da kaynaklanabilir (Salecl, 2004/2014, s. 13). Dolayısıyla, belirli dönemlerde ruhsal işleyişe bağlı davranış örüntülerinin

işleme şekli, içinde yaşanılan toplumdaki kültürel faktörlerin nasıl oluştuğunu yansıtır (Lowen, 2012/2016, s. 21). Freud'un içinde yaşadığı koşullarda histeri, toplumsal dinamiklerin nasıl işlediğini gösterir.

Viktorya döneminde yaşayan insanların libidinal dürtülerini bastırmaya dönük çabaları, onları ruhsal sorunlarla yüz yüze getiriyordu. Libidinal dürtülerin bastırılması hem bireysel hem de toplumsal hayatlarındaki karmaşıklıklarla başa çıkmalarını sağlıyordu. Dönemin insanları, bu yöndeki duygularının dışa vurulmaması için kendilerini bu şekilde koruyordu. Buna rağmen bastırma girişimi, başkalarından korunmaktan ziyade toplumsal yaşama uyum sağlamaya dönük psikolojik bir hamleydi (Sennett, 1992/2010, s. 229). Bahsi geçen insanlar, yetenekleri olmadığından ya da gelişmediğinden dolayı bilimsel ve sanatsal faaliyet içine girerek mevcut duygularını yüceltme yoluyla tatmin edecek yol da bulamayınca duyguların bastırılması girişimi, histerik belirtilerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanıyordu (Bocock, 2002, s. 57).

Toplumsal normların bu şekilde düzenlenişi, tıbbi anlayışla da destekleniyordu. İlgili dönemde, Spitz (1952) ile Stengers ve Neck'in (2001) dikkat çektiği üzere libidinal dürtülerin peşinde koşmanın bedensel ve ruhsal zararlara neden olacağı vurgulanarak, özellikle gençlere doğurganlık ve ekonomik başarı arasında bir bağlantı olduğu öğretiliyordu. Hal böyle olunca, gençlerin bedenlerinde yaşamsal enerji biriktirmeleri, yani libidinal tutumluluk sergilemelerinin onları "verem, kısırlık, körlük ve bir dizi başka hastalık"ların sürükleyeceği "yaşamsal iflas"tan koruyacağı öne sürülüyordu. Bu şekilde, libidinal diyet ya da perhiz denilebilecek öneriler sunulurken; bu girişimler işe yaramadığında cerrahi müdahalelere başvuruluyordu (Akt. Bennett, 2017, s. 10).

Bahsi geçen dönemin çeşitli özelliklerini kısaca şu şekilde sıralayabiliriz: Özellikle "sınıfsal yapı" kesin sınırlarla belirlenmiş ve "cinsel ahlak" ile "iffet" belirli standartlara göre düzenlenmişti. Boyun eğmenin toplumsal düzen içinde kabul görmesi, bireylerin kendini kontrol ederek çoğunluğun davranma biçimlerine ayak uydurması zorunluluğuna yol açıyordu. Özellikle, burjuva ahlakının etkisi altında hem konuşma tarzı hem de giyim gibi davranışların nasıl olması gerektiği konusunda sınırlar net bir şekilde çizilmişti ve ilgili davranışlar daima gözleme ve kontrole tabii tutuluyordu. Son olarak, otoriteye saygı duymak mevcut toplumsal düzenin temel dayanaklarından biriydi (Lowen, 2012/2016, s. 21).

Söz konusu dönemin toplumsal düzeninin ebeveynlerden hem çocukları için örnek olmaları hem de çocuklarını da benzer şekilde yetiştirmek üzere "'katı modern' üretici ve asker toplum, ömür boyu öz disiplin, endüstriyel işyerinin ya da askeri barakaların monoton rutinine" uyum sağlamları bekleniyordu. Mevcut durumu sağlamak için ebeveynlerin güçlü olmaları ve onlara verilen kontrol etmeye dayanan rolün sağlanışması için çaba sarf etmeleri gerekiyordu (Bauman, 2010/2012b, s. 44).

Bununla birlikte, çocuklar da ahlaki açıdan gözlem altında tutuluyordu. Çocukların herhangi bir şekilde "ahlaksızlık" yaptığını tanık olunmasa bile şüphe duyulduğunda çocuklar takip edilmeye, açıklama yapmaya ve bunu sağlamak üzere çeşitli hilelere maruz kalmaya zorlanıyordu. Çocukların "ahlaksızlığı"nın izini süren ebeveynler, onların "banyo" ve "yatak odaları"nda buna dair kanıtlar arayarak evin ilgili bölümlerini sürekli bir şekilde denetim altında tutuyordu (Bauman, 2010/2012b, s. 44; Foucault, 1978/2012, s. 37).

Bauman'ın (1998/1999) belirttiği gibi bahsi geçen toplumsal düzen, erkeği sadece üretim yapması ve toplumsal istikrarı sağlaması için yetiştirmiyordu. Aynı zamanda erkeğin, çalışarak evine ekmek getirmesi nedeniyle ailede tartışılmaz bir lider haline gelmesini ve "patriarkal aile" yapısını sürdüren kişi olarak kabul edilmesini sağlıyordu. Böylece toplumsal düzen tarafından erkeklerin fabrikadaki "ustabaşı" ve "askerdeki başçavuşlar" gibi evde kadın ve çocuklar üzerinde kontrol sağlamaları teşvik ediliyordu. Toplumsal düzen, böylece "kocanın/babanın aile içi otoritesi emir-üreten ve emir-taşıyan ağların yaptığı baskıyı, panoptikal kurumların başka bir şekilde ulaşamayacağı nüfusun diğer kısmına dağıtıyordu" (Bauman, 1998/1999, s. 32).

Modern devletlerin oluşturduğu söz konusu toplumsal düzende, itaatkâr ebeveynlerle birlikte eş zamanlı olarak fabrikalar da uyum sağlayan ve itaat eden vatandaşlar üretmede oldukça önemli rol oynuyordu. Bu süreçte, maddi zenginlik üretmekle birlikte toplumun sürekliliğinin sağlanması adına "sakatlık, bedensel güçsüzlük ve zihinsel bozukluk" gibi özellikleri olan kişilerin dışlanması sağlanıyordu. Çünkü toplumsal uyuma önem veren bahsi geçen düzende, fiziksel olarak uygun olma bir taraftan fabrikaların verimli bir şekilde çalışmasını diğer taraftan askerlik gibi toplumsal hizmetlerin devamlılığını sağlayarak toplumsal işleyişin devam etmesini sağlıyordu. Ek olarak, fiziksel olarak istenmeyen özellikleri olan kişilerin kontrol edilebilmenin dışında kalmasına engel olunarak toplumsal düzene gelebilecek tehditlerin önüne geçiliyordu. Kontrol ve gözetlenme dışında kalanların toplumsal işleyişe engel olacağı düşünülüyor ve söz konusu durum da korkuya yol açıyordu (Bauman, 1998/1999, s. 32).

İlgili dönemde iş etiğinin dayattığı sınırlar Freud açısından, haz ilkesinin gerçeklik ilkesi uyarınca bastırılması anlamına gelir. Freud'a göre, gerçeklik ilkesinin denetimi ve sınırlaması olmadan haz ilkesinin programına göre oluşan bir toplumsal yaşam imkânsızlaşır. Haz ilkesine yönelik baskılar vesilesiyle toplumsal normların sertliği ve haz ilkesi arasında bir anlaşma sağlanır. Freud, insanın haz ilkesi programı uyarınca çalıştığını ve bütün uygarlıkların bunu bastırmaya dönük bir özelliğinin olduğunu düşünür ki "Kapitalist tarihin" önemli bir döneminde de söz konusu baskı vardır (Bauman, 1998/2016, s. 103). Çünkü "kitleler" der Freud: "tembel ve bilgisiz"dir ... Kısaca toparlarsak, uygarlığın düzenlemelerinin ancak belli bir zorlama düzeyi yoluyla sürdürülebilmesi olgusundan sorumlu olan iki yaygın insan özelliği vardır: İnsanların çalışmaya kendiliğinden istekli olmamaları, ve tutkularına karşı uslamlamaların etkili olmaması" (Freud, 1927/2000e, s. 7). Buradan hareketle Freud, çalışma zorunluluğundan kaynaklı toplumsal gereksinimler doğrultusunda insanların genellikle uygar düzenlemelerin kurallarına uyum sağlamak durumunda kaldığını düşünür (Bauman, 1998/2016, s. 104). Kamusal ve özel alanı düzenleyen, denetleyen ve gözetleyen belirtilen iktidarın Foucaultcu anlamı şudur:

İktidar 17. yüzyıldan beri artık bir hükümdarın kelle alıp-veren iktidarı şeklinde değil, disiplin ve biyo-iktidar biçiminde tezahür etmektedir (...) disiplin iktidarı (...) insan bedenine işkence yapmak yerine, onu bir emirler ve yasaklar sistemine sokarak denetim altına alır (...) acı ve ölüm yerine norm ve alışkanlık oluşturan (...) iktidar süreçleri (...) kendini iktidar kisvesi altına gizleyen ve toplum olduğu yanılması yaratan bir normalleştirme gücüdür (Han, 2015/2018, ss. 89-90).

3. Freud'un Analizinde Haz ve Mutluluk

Freud'un ebeveynleri de kendi dönemlerinin özelliklerini yansıtan "dindar bir geçmiş"e sahip ve kültürlerinin "mirası" olan bir vicdanları olduğunu düşünürdü. Bahse konu vicdan, aynı zamanda geleneklerinin bir yansıması olarak ne zaman ve nasıl davranacaklarını belirleyen unsurlardan biriydi (Phillips, 2015/2018, s. 90).

Bu bağlamda Freud, ebeveynlerinin sahip olduğu geleneksel değerlerle modern bireyin haz ilkesi programına göre belirlenen yaşam algısı arasındaki çelişkiyi analiz etmeye girişti. Toplumsal normların bahsi geçen şekilde düzenlenişi, modern bireyin yaşam algısıyla değerlerinin hazza yönelik olmasına ve kendini memnun etmek için her şeyi haz verici hale getirmesine dair tutkusuna dayanırdı. Modern bireyin haz arayışının ortaya çıkardığı histerik semptomlar hatta ilgili semptomlardan duyulan haz, Freud'un psikanalitik teorisinin keşfettiği unsurlardan biridir (Phillips, 2014/2016, s. 43). Başka bir ifadeyle Freud'un psikanalizi geliştirmesi, modern bireyin peşinde koştuğu hazzın kaynağında, acının da kaynağının bulunduğu keşfiyle başlar (Phillips, 2014/2016, s. 47).

Freud, bahse konu olan dönemdeki burjuva ahlakı ve onun birey üzerindeki baskılarını eleştirir (Tauber, 2013, s. 2). Ancak uygarlığın toplumsal yaşamı sürdürebilmek için bireyin saldırgan dürtülerini bastırmaya ve libidinal dürtülerinin yönünü yüceltme yoluyla bilim ve sanat gibi alanlara aktarmaya ihtiyaç duyduğunu belirtir. Freud'a göre uygarlığın ilgili yaptırımları, insanların uygarlıktan hoşnut olmamalarına yol açar (Bocock, 2002, ss. 78-79).

Freud'un toplumsal düzen ve birey arasında oluşan ilgili gerilime yaptığı vurgu, aslında birey ve toplum ruhsallığını analiz ederken kullandığı ruhsal aygıt kuramının bir parçası olan egoya (Freud, 1940/2011a, ss. 115-116) ve böylece bireyin özerkliğine (Tauber, 2013, s. 6) dikkat çekmektir. Freud'un kişilik kuramını oluşturan ruhsal aygıtın bir unsuru olan ego, dış dünyanın etkilerinden dolayı değişen bir parçanın idden kopmasıyla oluşur. Ego, id üzerinde hâkimiyet kurma çabası güder. Egonun bahsi geçen hâkimiyeti kurma isteğinin altında dış dünyadan etkilenmesi bulunur. Böylece idin etkisi altında olduğu haz ilkesinin hâkimiyeti yerine gerçeklik ilkesini geçirmeye çalışır (Freud, 1940/2011a, ss. 85-86).

Ego, aslında haz peşinde koşarak acıdan uzaklaşmak ister (Freud, 1938/1998, ss. 76-77). Çünkü insan yavrusu, biyolojik ihtiyaçların yarattığı gerilimleri azaltmak zorundadır ve belirtilen durum gerçekleştiğinde bilinci haz duyar. Ters bir durum oluştuğunda ise bilinci, mevzubahis deneyim yoksunluğunu acı olarak algılar. Dolayısıyla ruhsal aygıtı harekete geçiren temel güç, haz ve acıdır (Freud, 1926/1974, ss. 23-24). Ayrıca Freud'a göre insanın bilinçdışında da haz ilkesi hâkimiyet sahibidir ve bilinçdışının içerikleri, haz üretip üretmediklerine göre devam etmesi söz konusudur (Freud, 1915/2016, s. 68).

Egonun haz ilkesinin egemenliği altında bulunmasının sebebi, idin bir parçasından kopmasından kaynaklanır. Ruhsal aygıtın bir parçası olan id, dürtülerin kaynağıdır. Ego istikrarlı bir şekilde, idden gelen dürtüsel istekleri karşılamanın baskısı altında olmasına rağmen bazen bunların yerine başka tatminler bularak gerçeklik ilkesinin hâkimiyetini sağlamaya çalışır (Freud, 1926/1974, ss. 23-24). Egoyu ilgili duruma zorlayan güçler ise dış dünyanın gerçekliği ve ruhsal aygıtın diğer bir parçası olan süperegodur. Aslında ego her ne kadar idden gelen dürtüsel istekleri yerine getirerek haz duyuyor olsa da süperegodan gelen talimatları yerine getirdiği için de haz duymaya devam eder (Freud, 1939/2012, ss. 157-158). Böylece Freud'un ruhsal işleyişin

iki ilkesi olarak belirlediği haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi (Freud, 1911/2002, ss. 35-39) arasında bir denge unsuru işlevi görmüş olur.

Freud, birey ve toplum psikolojisini birbirinden ayırmaz. Ona göre birey psikolojisi aynı zamanda toplum psikolojisidir (Freud, 2014, s. 5). İki psikolojik alanı birbirine bağladığı ve böylece uygarlığın doğuşunu anlattığı *Totem ve Tabu* adlı eserinde, insanlığın gelişim tarihini evrelere ayırarak yaptığı analizde, insanlığın en son bilimsel evrede bulunduğunu ve ilgili evrede haz ilkesi yerine gerçeklik ilkesinin hüküm sürdüğünü belirtir. Bilimsel evre bireyin gelişim tarihinin olgunluk dönemine denk gelir. Birey de insanlık gibi olgunluk döneminde haz ilkesinden vazgeçer ve nesnesini dışarıda arayarak gerçekliğe uyum sağlamaya çalışır (Freud, 1913/2020, ss. 94-95). Dolayısıyla her ne kadar birey gelişim tarihinde ilkin haz ilkesinin programına göre hareket etse de uygarlaşma süreci başlayınca “‘uygar’ denilen itki” devreye girerek kendini kısıtlar. Bahsi geçen kısıtlama da insanların bir araya gelmesinin zorunlu koşulu olarak uygarlık tarafından dayatılır, böylece bireyin mutlu olma arayışı önceliğini yitirir (Freud, 1948/2011b, ss. 96-98). Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, gelişim süreci içinde, ruhsal aygıtın bir parçası olan idden gelen haz ilkesi ve bireylerin mutluluk arzularını doyuma ulaştırma isteği ile süperegodan gelen gerçeklik ilkesi dolayısıyla toplumsal normlara uyum sağlama gereksinimi arasındaki gerilimler, insanların günlük yaşamlarını nasıl yorumladıkları ve ne şekilde mutlu olabilecekleri konusunda belirsizlik ve zorluklara neden olur (Cieslik, 2017, ss. 57-58).

Bu bağlamda, Freud’a göre insan yaşamı, acı ve hayal kırıklıklarıyla doludur. İnsan için belirtilen ağır yüklerle başa çıkabilme ve yaşamın getirdiği zorlukları hafifletebilme ihtiyacı, onu kendini rahatlatmak için çeşitli yöntemler bulmaya iter. Freud’a göre bilim, sanat, keyif verici maddeler, inzivaya çekilme ve libidinal kaydırmalar yani yüceltme, bahsedilen rahatlamayı sağlayacak araçlardan bazılarıdır. Elbette bunların arasında din de vardır, ancak Freud için dinin rolünün belirlenmesi daha karmaşık ve daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi gerekir. Freud, insan yaşamının amacı konusunun çokça tartışıldığını buna rağmen ilgili konuda doyurucu bir cevap bulunamadığını öne sürer. Bundan dolayı yaşamın amacının dinle ilişkilendirilmesi gerektiğini ve din demekten başka bir cevabın olmadığını belirtir. Buradan hareketle Freud, insanların neyi amaçladığını ve yaşamdan ne beklediğini anlamak için insan davranışlarına odaklanarak yeniden bir analiz yapma ihtiyacı duyar. Bu açıdan, Freud’a göre insanlar, en temel düzeyde mutluluğu ararlar ve bunu ararken de hem acı duymaktan kaçınmayı hem de hazla dolu bir yaşamı isterler. Ancak, Freud’a göre haz ilkesini esas alarak mutluluğu aramak, ruhsal ve reel dünyayla çatışmaya neden olur, dolayısıyla sürdürülebilir değildir. İnsan, yapısı gereği zıtlıklardan daha fazla haz aldığı için haz ilkesine uygun davranarak ulaşılmaya çalışılan mutluluk kısa sürelidir. Freud, insanın çektiği acının kaynağını insanın kendi bedeni, reel dünya ve diğer insanlarla ilişkilerinde görürken; insanın diğer insanlarla ilişkilerinden kaynaklanan acıyı kaçınılmaz gördüğünü ve gereksiz bir fazlalık olarak kabul etme görüşünde olduğunu vurgular. Bu anlamda, insanlar arzuladıkları her şeye ulaşmak için çaba harcarsa da bunun bir bedeli olduğunu da kabul etmek zorundadır (Freud, 1948/2011b, ss. 39-40). Dolayısıyla Freud, yüceltme yoluyla libidinal dürtülerin amaçlarından saptırılması ve yeni amaçlara sevk edilmesinin bireyin gelişim tarihinde önemli bir etkiye sahip olduğunu vurgular (Freud, 1905/1997a, s. 91). Bu anlamda bireyin, gerçeklik ilkesi doğrultusunda bilim (Freud, 1910/1997b, s. 221) ve sanat gibi aktivitelere yönelmesi daha çok haz almasını sağlar. Buna

rağmen belirtilen aktiviteler, beceri ve özellik gerektirdiği için herkes tarafından kolayca yapılmayabilir ve mevcut aktiviteler kişinin kendi bedeninden kaynaklanan acılarıyla başa çıkmasında bir fayda sağlamazlar (Freud, 1948/2011b, ss. 40-41).

Freud'un haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi arasında yaptığı ayırım dolayısıyla yukarıda bahsettiği geçici haz olgusunun, dürtü ve insani gereksinimlerin doyumuyla gerilimin azalmasını sağlayan mutluluk anlayışının biyolojik bir karakter taşıdığı söylenebilir. Böyle bakıldığında da mutluluğa doğru yönelmenin, insanın neşe ve haz duygularını deneyimlemeye çalışırken aslında hoşnutsuzluk ve acıdan uzak durma arzusuyla hareket edildiği ileri sürülebilir (Balaska, 2018, s. 309). Buradan hareketle Freud'un psikanalitik tedavisinin amacının aslında mutlulukla değil, daha çok acının azaltılmasıyla ilgili olduğu da söylenebilir (Thompson, 2004, s. 134). Freud, psikanalizi kavram olarak bile henüz kullanmış değilken J. Breuer ile birlikte yazdıkları *Histeri Üzerine Çalışmalar* adlı eserlerinde söz konusu amacı açık bir şekilde dile getirir. O zamanlar Freud, katartik yöntemle tedavi imkânları sunar. Belirtilen yöntemle yardım veya gelişme vaadi verildiğinde, hastalığın içinde bulunulan koşullar ve yaşamda başlarına gelen olaylarla ilişkili olabileceğini kabul eden insanlarla karşılaştığını belirten Freud, danışanlarının, bazen koşullarını veya başlarına gelen olayları değiştirmenin mümkün olmadığı düşüncesinde olduklarını ve bundan ötürü kendisine nasıl başarılı olacağını sorduklarını aktarır (Freud & Breuer, 1895/2001, s. 355). Freud, danışanlarına verdiği cevapta tedavinin nihai amacını açıklar:

Hiç kuşkusuz yazgı sizi hastalığınızdan kurtarmayı benden daha kolay bulurdu. Ama sizin histerik acınızı genel bir mutsuzluğa dönüştürebilsek çok daha kazançlı olacağınıza kendinizi inandırabilirsiniz. Sağlığına kavuşmuş bir zihinsel yaşamla bu mutsuzluğa karşı daha iyi silahlanmış olurdunuz (Freud & Breuer, 1895/2001, s. 355).

4. Neoliberalizmin Hazzı Bir Tahakküm Aracı Olarak Kullanımı

Freud'un zamanında toplumunun baskıcı karakteri, egonun kendi özerkliğini kaybetmesine sebep oluyordu. Bahse konu durum, egonun daha fazla idin etkisi altına girmesine yol açarken süperego tarafından sürekli olarak kontrol altında tutulduğu bir duruma sebebiyet veriyordu. Toplumsal düzenin gerekliliklerine uygun davranışlar sergilemek için oluşan söz konusu kontrol mekanizması "burjuva liberal özne"nin süperegonun talimatlarıyla ruhsal olarak bilinçdışı dürtülerini bastırarak toplumsal normlara göre davranış sergilemesini sağlıyordu (Zizek, 2001/2011, s. 25).

Ancak Freud'un içinde yaşadığı dönemden günümüze kadar uygarlığın toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlamak için insanlardaki saldırganlık ve libidinal dürtülerin bastırılması talebi konusunda önemli bir değişim yaşanmıştır. Neoliberalizm, Bauman'ın işaret ettiği üzere insanlara libidinal dürtülerini bastırması konusunda bir dayatmada bulunmaz. Bunun aksine libidinal dürtüleri teşvik ederek bunları bir sömürü aracı haline getirir (Bauman, 2003/2012a, s. 87). Bu bağlamda neoliberal düzen, bireyden libidinal dürtülerini bastırmasını istemekten ve bireyi kontrol etmekten uzak durur. Tam aksine birey için hazzı cazip hale getirerek ve onu özgür hissettirerek etkiler. Bireye, kendi arzularını takip etme çağrısı yaparak onu "keyfine bak!" buyruğu altına koyar (Zizek, 2001/2011, s. 26). Neoliberal düzen, Bauman'ın da vurguladığı gibi haz ilkesi ve gerçeklik ilkesi arasında bir uzlaşmaya yol açmakla birlikte insanların baskı altına alınması zor olan "irrasyonel istekleriyle savaşmak yerine, onları rasyonel düzenin sadık ve

güvenilir (tutulmuş) bekçileri” haline getirir (Bauman, 2002/2018, s. 259). Böylece neoliberal düzende yüz yüze kalınan durum, hazzın gerçeklik tarafından sınırlanması değil, aksine gerçekliğin “haz arayışı”na dönüşmesidir. Özgürlük de bundan nasibini alır. Öyle ki bireyin bizzat ne kadar tatmin olacağına dair bir seçime indirgenerek değersizleştirilir (Bauman, 1998/2016, s. 105).

Neoliberalizm sadece serbest piyasa ekonomisine değil, eş zamanlı piyasanın belirlediği bir mantık çerçevesinde toplumsal ilişkileri düzenlemenin bir yolunu temsil eder, bireysel ve toplumsal davranışları yönlendirir ve böylelikle tamamen yeni bir tarzda şekillendirmeyi amaçlar (Lorenzini, 2018, s. 2). Neoliberalizm, “insan davranışı ve deneyimini ... kendi imgesinde yeniden tanımlayarak ekonomik söylemi ... sosyal ve ruhsal yaşamın genel bir teorisi statüsüne yükseltir ve giderek kendi teorik tanımına uygun bir toplum şekillendirir” (Bennett, 2017, s. 17). Bu bakımdan neoliberal toplumun etkisi altında ruhsal işleyiş başkalaşmıştır (Zizek, 2001/2011, s. 26). Dolayısıyla

Ahlak ve görgü kurallarındaki gözle görülür değişimler -kişisel ve kültürel tarihte önemli değişimlerin olduğu dönemler- daha önce yasaklanmış arzuların yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmiştir daima. Yasaklanmış olan öyle ya da böyle daha az yasak olur, hatta yasak olmaktan çıkar ve dolayısıyla farklı bir haz türü sağlar (bir zamanlar yasak olan şeylerin çeşitli yollarla zevkine varmakta özgür oluruz (Phillips, 2015/2018, s. 15).

Neoliberalizm söz konusu süreci hızlandırarak, bireyi haz almanın sınırlarını aşmaya iten (Zizek, 2006/2014b, s. 310) “hoşgörülü hazcılık” ile iş görür. Bu yaklaşım, “yapmalısın, çünkü yapabilirsin!” şeklinde bir işleve sahiptir. Böylece neoliberalizm artık hazzı bastırmaya çalışmaz, bireyi buna doğru kışkırtır. Bu kışkırtma, insanları izin verilen sınırlar içinde haz deneyimlerini keşfetmeye ve en yoğun hazları yaşamaya yönlendirerek kontrol sağlar. Öyle ki müsamaha edilen mevzu bahis haz deneyimleri zamanla insanlar için zorunlu bir haz arayışına dönüşür (Zizek, 2008, ss. 23-24; Zizek, 2006/2014b, s. 310).

Neoliberalizm, “keyfine bak!” söylemini bir buyruk haline getirir (Boym, 2016, s. 208) ve söz konusu buyrukla bireyi “haz enjeksiyonuna itaat”e (Rancière, 2010/2011, s. 200) çağırır. Ancak belirtilen buyruk, aslında bireyi içinde bulunduğu zor durumla yüzleştiren bir tuzaktır. Birey, “keyfine bak!” buyruğuna boyun eğerek her ne kadar keyif alsın, içinde bulunduğu olanakları değerlendirirse ve anı yaşadığını düşünse de her zaman bir eksiklik ve emin olmama hissi yaşar (Zupančič, 2000/2012, s. 98). Yani neoliberalizm her ne kadar birey için haz elde edebileceği araçlar sunsa da birey asla tam olarak gerçek bir doyuma ulaşamaz (Sharratt & Wisniewski, 2020, ss. 25-26). Söz konusu durum, bireyin sürekli bir tatminsizlik ve bahse konu tatminsizliği gidermeye dönük çaba içine girmesine yol açar. Böylece neoliberalizm, insanların temel dürtülerini ve eğilimlerini bile seçilebilir duruma getirir. Bunu çocukların nasıl yetiştirileceği, kişinin ne şekilde eğlenebileceği ve haz alabileceğine dolayısıyla her şeyi belirleyecek kadar ileri bir boyuta taşır (Zizek, 2000/2012b, ss. 399-400). Bahsi geçen yönlendirme ile neoliberalizm, bireyin artık toplumun günlük yaşamını düzenleyen “Yasa” ile özdeşleşme yerine onu doğrudan kendi oluşturduğu düzenin teşvik ettiği “belirli bir haz alma biçimiyle özdeşleşmeye” sevk eder (Zizek, 2000/2012a, s. 231). Söz konusu düzende, Zizek’in başka bir anlamda kullandığı iki tespit birleştirilerek söylenirse; hazlar kendiliğinden gelebilir, ancak bir buyrukla görev haline getirilir ve belirtilen görevin yerine getirilmesi zorunludur (Zizek, 2014a, ss. 68-70).

Hem bireysel hem de toplumsal tarihte önemli değişimlerin olduğu ve daha önce yasaklanmış olan arzuların daha sonra yeniden tanımlandığı bahsi geçen dönemlere 1968'deki politik ayaklanmalar örnek olarak verilebilir. "1968 ayaklanması" politik olarak kapitalizm karşısında yenildi. Çünkü belirtilen dönemle birlikte kapitalizm; "cinsel özgürleşme, yeni bireysel özgürlükler, kadınlar için daha güçlü toplumsal konumlar, yeni post-ataerkil otorite ve baskı biçimleri" gibi alanlarda "toplumsal ahlak kurallarının tözünü kapsamlı bir şekilde" yenileyerek politik-toplumsal bir dönüőüme yol açtı (Zizek, 2008, ss. 30-31). Tomsic, 1968 politik ayaklanmasında duvar yazılarından birinin "zaman öldürmeden yaşa ve sınırsızca keyif al" şeklinde olduğuna işaret eder. Ona göre belirtilen duvar yazısı kapitalizmin cinsel özgürleşmeye teşvik etmesinin temellerinden birini gösterir. Sınırsız keyfin böyle teşvik edilmesi sömürünün daha radikal bir düzeyde gerçekleşmesini sağlar (Tomsic, 2015/2017, ss. 263-264). Bu anlamda günümüzde ne aile ne de uygarlık cinselliğin bastırılmasını talep etmez ve ilgili konuda baskı uygulamaz. Artık "özgür rastgele cinsel ilişki"nin yaşanabileceğine dair ortak bir tutumda buluşmuş gibidir (Zizek, 2003/2004, s. 9). Neoliberalizm, cinsellekle ilgili tutumlarda da değişiklik meydana getirir. Cinsel normları değiştirir ve çeşitli cinsel pratiklerin daha fazla kabul edilmesini sağlayarak onları bazen terapötik bir öneri olarak sunar. Ayrıca mutluluğa ulaşmada meşruluğu vurgulanarak herkesi söz konusu pratikleri açıkça, "gururla" ve "büyük bir kârla" sunması için motive eder (Bauman, 2003/2012a, ss. 86-87). Ayrıca daha önce bir "cinsel erdem"den söz edilirken günümüzde bunun yerine "teşhircilik ve pornografi" kültürü hâkim bir konuma yükselmiş durumdadır (Lowen, 2012/2016, s. 22).

Neoliberalizm arzuyu da belirtilen kapsama alır. Bireyin arzusu, ekonominin kurallarına uygun hale getirilerek bireye bir girişimci olma fantezisi yaşatır (Berardi, 2009/2012, s. 21). Neoliberalizm hazırda bulunan arzuları yönetmekle kalmaz, daha önce olmayan ya da var olsa da henüz işlenmemiş arzuları üretmeye dönük bir girişimde bulunur. İnsanların çalışırken kendilerini mutlu hissedebileceklerine yönelik "çalışma arzularını" ve "işyerinde ve işiyle "kendini geliştirme" ve "kendini gerçekleştirme" arzularını" üretir (London, 2010/2014, s. 76). Yani neoliberalizm bireylerin belirtilen arzularını teşvik eder ve bunların kapitalist ekonomik sistem içinde yaygınlaşmasını sağlar. Çünkü arzunun kullanım şekli de dönemden döneme değişiklik gösterir. Arzu ne sadece olumlu ne de sadece olumsuz bir güç olarak "ideolojiler" ve "ekonomik çıkarlar" gibi farklı güçlerin birbiriyle karşılaştığı, mücadele ettiği ve çatıştığı "psikolojik" bir güç olmasından dolayı tarihin farklı dönemlerinde farklı güçler tarafından farklı şekillerde kullanılır (Berardi, 2009/2012, s. 107).

Neoliberalizmin "keyif al!" buyruğu yalnızca cinsellekle ilgili değil, "mesleki başarı"dan "ruhsal uyanış"a dek çeşitli biçimleri olan bir keyfi imler (Zizek, 2006/2014b, s. 304). Bu bağlamda, tüketim kültürünün tarihi de Freud'un gerçeklik ilkesinin haz ilkesi üzerindeki kontrolünden tam tersi bir kontrole doğru evrilmesine benzetilebilir. Fantezilerin kolaylıkla kurulamadığı ve ihtiyaç odaklı olan bir anlayıştan; daha esnek ve akışkan olan arzuya göre belirlenen bir anlayışa geçildi (Bauman, 2002/2018, s. 256). Bennett'in belirttiğine göre 1930'lu ve 1940'lu yıllara gelindiğinde Keynes, sağlıklı bir ekonominin sağlanmasının yolunun tasarruftan değil, Freud'un görüşlerini tersine çevirerek haz için harcama olduğuna vurgu yapıyordu. Aynı yıllarda benzer bir girişimi Dr. Ernest Dichter başlatır. Dichter'in görüşleri, tüketici kapitalizmin içine girdiği krizle başa çıkmak için pazarlama stratejilerinin tüketicilerin bastırılmış libidinal arzularına hitap etmesi gerektiği fikrine dayanıyordu. Dichter bunu, "seksi satışa dönüştürmek" olarak sunuyordu.

Dichter'ın başlattığı girişim, üreticileri reklam ve marka imajları yaratarak tüketicilerin libidinal arzuları ve davranışlarını şekillendirmeye ikna ediyordu. Böylece tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemek için erotik çağrışımların kullanılmasını ve ürünlerin cinsel çekiciliğini vurgulayan reklam kampanyalarının yaygınlaşmasını teşvik ediyordu. Ancak söz konusu durum, kapitalizmin libidinal ekonomi üzerinde mutlak bir kontrole sahip olduğunu göstermez. On dokuzuncu yüzyılın başlarından beri ütopyacı sosyalist özgür aşk hareketleri, libidinal tasarrufu ve kapitalist zorunlulukları reddetmiş olmalarına rağmen onlar için de "arzu, aşk, libido ve canlılık" gibi kavramlar hakkındaki ekonomist düşünceler önemini korumuştur. Bu anlamda, devrimci hareketlerin libidinal ekonomiye dayalı görüşlerinin genel olarak iki temel model üzerine kurulu olduğu söylenebilir. İlk model, "(libidinal) harcamayı tükenme ya da kayıp olarak"; ikinci model, "harcamayı (libidinal) zenginlik yaratma olarak" nitelendiriyordu. Dolayısıyla, "bu ütopyik-sosyalist hareketler için libidinal sermayenin kolektifleştirilmesi, çift ya da çekirdek aile birimlerinde rekabetçi birikiminin yasaklanması" (Bennett, 2017, ss. 11-15) manası taşıyordu. Ancak neoliberalizmle birlikte günümüzde, tüketim ve arzunun kendisi de bir tür "katılık" ve sınırlar içinde kalmış durumdadır. Tüketicinin hızına yetişemediği için arzu yerine sürekliliği sağlayacak başka uyarıcıların geçmesi gerekir. Mevzubahis durum, gerçeklik ilkesinin varsa son etkilerini de ortadan kaldırır. Ancak gerçeklik ilkesinin sonu demek, eş zamanlı olarak haz ilkesinin önündeki bütün engellerin aşınarak salınması demektir ki belirtilen durum, insanın kendini tehlikeye açık hale getirmesi anlamına gelir (Bauman, 2002/2018, s. 257).

Neoliberalizm tüketici sistemini "harcayan mutlu müşteri" üzerine kurar ve belirtilen müşteri tipine muhtaçtır. Bu anlamda bireyin yerine getirmesi gereken sorumluluğu da harcama olarak belirler. Böyle olmasının sebebi, baskının "harcama" yapılmasına dair bir buyruğa dönüşmüş olmasından ileri gelir. Birey, "benliği"ni oluşturmak ve oluşturduğu söz konusu benlikle toplumsal alanda kabul görebilmek için olabildiğince çok harcama yapmalıdır. Ancak birey her ne kadar belirtilen baskı altında olsa da bunu, kendisine yapılmış bir "zulüm" olarak görme eğiliminde değildir. Çünkü kişi belirtilen baskıya boyun eğdiğinde "keyif" alacağını bilir. Söz konusu keyif sadece bireyin kendisinden daha üstün bir şeye biat ederken duyduğu bir keyif değildir. Bunun yanı sıra birey, "lezzetli yemek, hoş koku, yatıştırıcı içecek, rahatlatıcı araba kullanımının dolambaçsız duyusal zevki ya da şık, pırl pırl ve göz zevkini okşayan nesnelere çevrilmiş olmanın da keyfi"ni yaşar. Birey ilgili durumda da maruz kaldığı baskıyı ortadan kaldırmaya dönük bir "hak" arayışı içine girmez (Bauman, 1998/2016, s. 105). Burada Freud'un, "bazı zamanlar haz, rüşvetin işlevine benzer bir işlev kazanır" (Phillips, 2015/2018, s. 138) şeklindeki tespiti de daha anlamlı hale gelir. Bu bakımdan neoliberalizmin mutlu bir yaşam uğruna hazzı bir rüşvet olarak sunduğu söylenebilir.

Sonuç olarak neoliberal ideoloji, özellikle Batı toplumlarında, bireyciliği "cazibe"li ve "çekici" hale getiriyor. Söz konusu durum da "benmerkezciliğe" ulaşmak için insanların ötekiler tarafından oluşturulan ya da onlardan dolayı oluşan engellerin kaldırılmasına dönük çaba içine girmelerine sebep oluyor. Bilindiği üzere "Britanya başbakanı Margaret Thatcher bireyci değerler sistemini şu ünlü sözleriyle özetler: 'Toplum diye bir şey yok, sadece bireyler ve aileler var'" (Elliott & Lemert, 2005/2011, s. 29). Bu anlamda birey kendi hayatından sorumlu ve kendi hayatının girişimcisidir. Bahsi geçen durum birey için "her gün, mütemadiyen önceye göre daha verimli, daha hızlı, daha pratik, yaratıcı, kendini gerçekleştirme" (Elliott & Lemert, 2005/2011,

s. 29) gerektiği anlamına gelir. Dolayısıyla neoliberal düzende birey yurttaşlıktan çıkıp tüketiciye dönüşür. Yurttaş özgürlük sahibidir ancak tüketici edilgen bir pozisyon içinde bulunur (Han, 2014/2019, s. 19). Neoliberal düzende tüketicinin hedefi "kaliteli zaman"a sahip olmaktır. Bunun da bilimsel ifadesi "mutluluk araştırmaları"dır (Zizek, 2008, s. 15).

5. Neoliberalizmin Mutluluğu Bir Tahakküm Aracı Olarak Kullanımı

Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* adlı eserinde insanlar için yaşamın amacının mutluluk olduğunu ve buna ulaşmak amacıyla insanların acıdan kaçınma ve haz edinme olmak üzere iki yol üzere gittiklerini belirtir. Mutluluk elde etmek zor olduğu için insanların ilgili çabası geçici hazlarla sınırlı kalır. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere Freud'a göre haz peşindeki bir yaşama programlanan bireyin acı tecrübelerle karşılaşması kaçınılmazdır. Hatırlanacağı üzere Freud, mutluluğun önünde; fiziksel acı, diğer insanlardan gelen acı ve dış dünyadan kaynaklanan acıların bulunduğunu belirtir. İnsanlar için asıl rahatsız edici olan acı kaynağı diğer insanlardan gelendir ve insanlar bundan kaçınmak için uğraşırlar. Bu şekilde de insanların mutluluğu elde etme sorunu acıyı azaltma girişimlerinin gölgesi altında kalır. Bununla birlikte yukarıda belirtildiği üzere Freud, insanların mutluluğun peşinden koşarken farklı yöntemler kullandığını belirtir. Belirtilen yöntemlerin hem avantajları hem de dezavantajları bulunur. Mevzubahis yöntemlerin bazıları; dürtülerin tatmini, dış dünyadan geri çekilme ve diğer insanlardan kendini izole etme, madde kullanımı, aşk ve haz peşinde koşma, dürtülerin yüceltilerek bilim, sanat vb. alanlara aktarılması şeklindedir. Freud, insanların mutlu olmak için kullandığı bunca farklı yöntem olmasına rağmen bunların hiçbirinin mutluluğu onlar için garantilemediğini belirtir. Dolayısıyla Freud için yaşamın amacı her ne kadar haz ilkesine uygun davranmak gibi gözükse de bunun başarı sağlamanın imkânı yoktur (Freud, 1948/2011b). Freud, bu duruma açıklık getirir:

Kelimenin en dar anlamıyla mutluluk dediğimiz şey, önüne büyük ölçüde set çekilmiş ihtiyaçlarımızın (tercihen ani) tatmininden gelir ve doğası gereği de sadece süresiz bir olgu olarak mümkündür. Haz ilkesine göre arzulanan herhangi bir durum uzadıkça, bir noktadan sonra sadece hafif bir hoşnutluk hissi üretir. Doğamız gereği sadece tezatlık içeren durumlardan yoğun bir zevk alırız; durağan hâllerden aldığımız zevk çok azdır (Akt. Bauman & Raud, 2015/2018, s. 156).

Bu bağlamda günümüzde birey, "kendini mutluluk arayışına adanmış ve hoşgörülü bir hedonist olarak sunan, ancak bilinçdışı yasakların alanı haline gelen" biridir. Yukarıda da belirtildiği üzere bireyi oluşturan neoliberal düzende artık ne arzular ne de hazlar bastırılmıyor, aksine doğrudan teşvik ediliyor. Bu bakımdan günümüzde bastırılan bir şey varsa o da yasakların bizzat kendisidir (Zizek & Gunjevic, 2012/2013, s. 26).

Mutluluk, bilimsel bir gerçeklik değil, neoliberalizmin ideolojik bir konseptidir denilebilir. Dikkatli bir şekilde incelendiğinde mutluluğun sadece söylemler üzerine kurulu olduğu ve bu nedenle de bilimsel bir tarafının olmadığı görülebilir. Belirtilen söylemler de tutarlı ve gerekçelendirilebilir olmaktan çok parçalı bir yapıdadır ancak yine de önemli bir etkiye sahiptir. Günümüzde mutluluk odaklı söylemler oldukça yaygındır ve ilgili söylemlere göre mutluluk hem imkân dâhilinde hem de kaçınılmazdır. Her ne kadar böyle olduğu iddia ediliyor olsa da birey buna doğrudan ulaşamaz. Bireyin buna ulaşabilmesi için önceden belirlenmiş kuralları ve

davranışları kabul etmesi ve ilgili duruma uygun hareket etmesi gerekir (Berardi, 2009/2012, s. 86).

Neoliberalizmin "yeni formülü", "mutlu ol" buyruğudur. Söz konusu buyrukta mutluluk olumlulukla nitelendirilir ve "acı" duyma "olumsuz" bir içerikle doldurulur. Bu anlamda neoliberalizm, kişinin daima mutluluk peşinde koşması gerektiğini buyurur. Ayrıca neoliberalizmin, kişinin "kendi motivasyonu"nu arttırması ve bunu en iyi duruma getirmesi için çabalaması gerektiği yönündeki buyruğu da belirtilen mutluluk buyruğunu "verimli" hale getirir. Mevzubahis durumda birey, belirtilen motivasyona hem bağımlıdır hem de bağımlı olduğunun farkında değildir. Bundan dolayı neoliberal otorite de bağımlılık oluşturmak için daha fazla çaba sarfetmez. Hal böyle olunca neoliberal baskı dışardan çok belirtilen motivasyonla bireyin içinden gelir. Çünkü birey özgür olduğunu zanneder. Zaten neoliberalizmin yapmak istediği de budur. Mutluluk peşinde koştuğu için kendi ruhsallığına odaklanan birey toplumsal ilişkiler üzerine düşünmez ve bunları sorgulamaz. Bundan ötürü toplumsal ve bireysel sorun ve "bozuklukların" asıl sorumluları gözden uzak tutulur ve sorunun kaynağı birey olarak gösterilerek ilgili sorunun çözümü için de birey, psikoloji alanına yönlendirilir. Söz konusu durumda da "pozitif psikoloji" öne çıkar ve "motivasyon antrenörleri"nden oluşan yeni otoriteler sorunların çözümü ile "öfke" ve "hoşnutsuzluk"u bastırmak için devreye girer. Buradan da anlaşılacağı üzere neoliberal mutluluk buyruğu ile motive olup kendi ruhsallığına odaklanan birey, "tekilleştiği" için ötekiyle olan ilişkileri bozulur ve belirtilen durum da toplumun politik ve dayanışmacı taraflarının yok olmasına yol açar. Mutluluk peşinde koşan birey, başarısız olduğunda ızdırabın kaynağının sebebini kendinden kaynaklandığını düşünür. Başarısız olan birey, kendini sorumlu tutar ve suçlar. Mutlu olmak isterken başarısızlığa uğrayan birey, kendine yönelerek "tedavi" aradığı için "sosyal çarpıklıklara yol açan toplumsal ilişkileri"n de böylece farkında bile olmaz (Han, 2020/2023b, ss. 21-23).

Acıdan kaçınmak uğruna haz peşinde koşmak, neoliberalizmin meşrulaştırdığı bir olgudur. Bahsi geçen durum bireyciliğin artmasına ve bireyin kamusal politik yaşamdan uzak kalmasına yol açar (Sharratt & Wisniewski, 2020, s. 26). Başka bir ifadeyle neoliberalizm, bireyin çektiği acıları toplumsal alandan çıkarıp kişiye öznel hale getirerek acıyı kişisel (Han, 2016/2023a, s. 85) ve tıbbi alana hapseder. Bunu yapması tam da toplumsal ve bireysel acıları politik nedenlerinden arındırmak içindir. Bu şekilde "acının toplumsal boyutu baskılanır ve bastırılır" (Han, 2020/2023b, ss. 23-24) ki buna karşı tepkiler oluşmasın. Dolayısıyla toplumsal dertler bireyselleştirilmediği ve bireysel dertler de toplumsallaştırılmadığı için özgürlük adına bir şey de gerçekleşmez (Bauman, 1999/2014). Hal böyleyken acıdan kaçınan, acıyı anlamsız gören ve onun için geçerli tek anlamın "kendinden hoşlanan ve kendinin zevkini çıkaran" hazla yoğrulmuş bedene sahiplik olan birey için (Han, 2020/2023b, s. 21) Freud'un "hepimiz ulaşabileceğimiz en büyük hazzın (...) son derece yoğun bir uyarımın bir anlık yok oluşuyla ilişkili olduğunu deneyimlemiştir" (Akt. Lingis, 1979, s. 89) uyarısı dikkate değerdir.

Birey, neoliberal düzende mutluluk için "kaliteli zaman"a sahip olmak ya da bir "yaşam kalitesi"ne sahip olmak istiyorsa bunu çalışarak kazanması gerekir. Tuhaf olan, yaşam kalitesinin belli bir tanımı olmamakla birlikte neleri içerip içermediği de belli değildir. Freud'un belirttiği üzere aslında kişi için mutluluk olarak algılanan durum, mutsuzluk durumunun alt edilmesine dair duyulan umuttur. Dolayısıyla yaşam kalitesi bir imge olarak vardır ve belirtilen imge sürekli bir biçimde değişir. Neoliberal düzende yaşam kalitesinin bu belirlenemezliği, insanların ilgili

durumu ortadan kaldırmak amacıyla başvuracağı yeni uzmanların peşinden koşmalarına sebep olur. Bahsi geçen uzman otoriteler, hoşnutsuzluğu ve belirsizliği ortadan kaldırma vaadinde bulunsalar da bireyin içinde bulunduğu mevcut çıkmazın, sorunun belirsizliğini azaltmadan ne şekilde çözüleceği kararını verirler. Aslında belirtilen çözümler işe yaramaz çünkü ilgili müphemliğin azaltılması imkânsızdır. Paradoks da burada bulunur ki tam da bu yüzden de otoritelere başvurulur. Aslında insanlar sahip oldukları sorunları tek başlarına çözmeye çalışırken yaşadıkları kuşku ve duyguların miktarını azaltmak için bahsedilen uzmanlara başvurur ve onları otorite olarak konumlandırır. Dolayısıyla neoliberalizmin tüketim toplumunun sebep olduğu her yeni hoşnutsuzluk yeni bir uzman bilgisini ve alanını oluşturur. Ancak tam da bundan ötürü sunulan çözümler sorunları çözecek kadar nihai birer çözüm olmaktan uzak kalır (Bauman, 1995/2001, ss. 110-111).

Neoliberal düzen, "başarılı" olma yönünde kişiye emir verir. Gerçek şu ki başarılı olma kişisel bir tatmin sağlarken neoliberalizm başarılı olmayı bir yandan da "istikrarsız" hale getirir. Çünkü neoliberal düzende kişi başarısızlığa uğrarsa işinden de olur. Bu bağlamda Bauman'a göre mutluluğu aramak da "mutsuzluk, memnuniyetsizlik, tatminsizlik, kısacası yoksunluk ve ıstırapın neden olduğu acı çekme hâli"nden sonra gelir ki belirtilen yoksunluk da "bastırılma, yabancılaşma, uzaklaşma/soğuma, terk edilme, dışlanma, onur ve özgüvenden mahrum bırakılma gibi" durumlardan kaynaklanıyor olabilir. Bauman buradan hareketle mutluluğun, "hayatta peşinde koşulacak şeylerin itici gücü" olduğunu ama "insani ve sosyal açıdan anlamı"nın, "devamlı kendisinin peşinde koşulmasını teşvik etmesinde ve peşinden koşmanın kalıcı (...) sonuçlarında" bulunduğunu belirtir (Bauman & Raud, 2015/2018, ss. 156-157).

Gündelik yaşam pratiklerinde insanlar; mutluluk getireceğini düşündüğü şeylere yakın, mutluluktan uzaklaştıracağını düşündüğü şeylere ise mesafeli durmak ister. Bu anlamda mutluluk, insanlar için genellikle "bir son nokta, yaşamın amacı ya da yaşamı güzel kılan şey" şeklinde tasavvur edilir (Ahmed, 2014, s. 219). Bu açıdan neoliberalizm, mutluluğu daimî bir hedef olarak bireyin önüne koyarak ve bunun gerçekleşeceğine dair bireyi çalışmaya sevk ederek motive eder. Söz konusu şekilde bireyin beklentilerini suistimal ederek onu sistemli bir şekilde sömürür (Bauman & Raud, 2015/2018, s. 161).

Günümüzün tüketim toplumu, sıkılmanın kabul edilemez bir durum olduğunu ulaşılabilir bir kural haline getirir. Bunu yaparken bir taraftan arzunun uyandırılma zamanını hızlandırır diğer taraftan da arzu nesnelere bireyin sıkılmasını engellemek üzere hızlı değişikliklere uğramalarını sağlar. Böylece bireyin arzu nesnelere ulaştıktan sonra gelen vazgeçiş hali yeni nesnelere ikame edilip sürdürülür. Ancak belirtilen durumda bir sorun ortaya çıkar çünkü herkes arzu nesnelere ulaşabilme imkânına sahip değildir. Söz konusu hedefe ulaşamayanlar ötekilerin dışladığı ve küçük gördüğü kişiler olarak görülebilirler. Bu da onların kendini suçlamasına yol açar. Neoliberalizm, sıkıntıya yakalanmamanın ve mutlu olmanın yolunun paradan geçtiği algısını oluşturur. Yani neoliberal düzende paran varsa arzu edebilirsin algısı hâkim kılınır. Sıkıntıyı gidermek için kullanılan ilaçlar; "alışveriş, eğlence ya da sağlık ve vücut merkezleri gibi" yerlerdir ve ilgili yerlere gitmek için para sahibi olunması gerekir. Ancak para olduğunda ilaç gibi gelen belirtilen yerlerin asıl amacı "arzuyu canlı" vaziyette tutmaktır (Bauman, 1998/1999, s. 62).

Neoliberalizm, tüketicilerin bulunduğu mağazaları, kültürü tüketimle birleştirdiği bir ortama dönüştürür. Buradaki mallar sürekli değişir ve buna dönük reklamlar, tüketicileri devamlı yeni şeyler almaya yönlendirir ve moda akımları takip etmeye zorlar. Bu durum, tüketicilerin sürekli olarak yeni ürünlere duyulan arzuyu körükleyen bir döngü oluşturur (Bauman, 2010/2012b, s. 80).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar neoliberal ekonominin "kâr ve başarı"yı ürettiği propagandasına maruz kalınıyorsa da mutsuzluk dışında bir şey üretmediği gözlemlenebilir (Berardi, 2009/2012, ss. 86-87). Zizek'in vurguladığı gibi yaşamın amacının doğrudan mutluluk olarak tanımlandığı mevcut dönemde, neden kaygı ve depresyonun arttığını sorgulamak kaçınılmazdır (Zizek, 2008, s. 16).

6. Sonuç

Freud'un psikanalitik kuramı üzerinden eleştirel bir perspektifle değerlendirildiğinde, neoliberalizmin bireysel arzuların tatmini üzerinden haz ve mutluluk vaadiyle kurguladığı söylemin, aslında birey ve toplum ruhsallığı üzerinde yıkıcı etkiler yarattığı görülür. Freud, her ne kadar bireysel ruhsallıkta haz ilkesinin egemenliğinin söz konusu olduğunu söylese de belirtilen ilkeye göre programlanmış bir yaşamın yıkıcı olduğunu belirtir. Bu anlamda, neoliberalizmin belirtilen temel dürtüyü manipüle ederek sürekli haz ve mutluluğa doğru motive etmesi açıktır ki birey ve toplum ruhsallığı için tehlike barındırmaktadır. Çünkü bireysel arzulara göre şekillenen bir toplumsal yaşamda hem bireylerin karşılıklı arzularının çatışması söz konusu olacaktır hem de birey ruhsallığını şekillendiren ruhsal aygıtta çatışmanın oranı artacaktır. Freud'un gösterdiği üzere zihinsel yaşamın sağlığını koruyabilmesi ruhsal aygıttaki dengeye bağlıdır.

Neoliberalizm, bireylerin mutluluğunu piyasanın dinamiklerine göre şekillendirir ve bunu bir hedef olarak sunar. Freud'un içinde yaşadığı dönemin toplumsal düzeni gibi hazzı bastırmaya çalışmaz, aksine bireyleri haz arayışına teşvik eder. Böylece hem bireysel hem de toplumsal tahakkümü kolaylaştırır. Bu anlamda, haz ilkesinin sürekli olarak tatmin edilmesi gerektiğine vurgu yaparak bireyi tüketim kültürüne sevk eder. Neoliberalizm yeni ihtiyaçlar adına yeni arzular ürettiği için sürekli tatmin arayışı da doyumsuzluğu beraberinde getirir. Dürtü doyumunun ertelenmesi de bireyin eksiklik hissetmesine ve ruhsal çatışma yaşamasına sebep olur.

Neoliberalizmin birey üzerinde belirtilen şekilde baskı oluşturması, bireyin toplumsal yaşamdan izole olmasına ve böylece toplumsal yaşamın sürdürülmesinin engellenmesine yol açar. Bireyin yaşamının haz ve mutluluğa endekslenmesi, toplumsal dayanışma ile kolektif refah ve mutluluğun oluşmasını engeller. Söz konusu durum da bireyin gerçeklikle olan bağlarının işlevsiz kalmasına neden olur. Ancak toplumsal yaşamın sürdürülmesinin belirtilen şekilde engellenmesi bireyin çıkarına da değildir. Mevzubahis durumun getirebileceği sonuç, yalnızlık ve mutsuzluktur.

TEŞEKKÜR

—
FİNANSAL DESTEK

Yazar bu çalışma için herhangi bir finansal destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK

Bu çalışmada etik ilke ve standartlara uyulduğu beyan edilmiştir.

YAZAR KATKI BEYANI

Veysi Kılıç Genel katkı düzeyi %100.

Yazar, bu çalışmanın yazarlık koşulunu sağlayan başka bir kişinin olmadığını onaylamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI

Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Kaynakça

- Ahmed, S. (2014). *The cultural politics of emotion*. Edinburgh University Press.
- Balaska, M. (2018). Can there be happiness in psychoanalysis?: Creon and Antigone in Lacan's seminar VII. *College Literature*, 45(2), 308-329. <https://doi.org/10.1353/lit.2018.0019>
- Bauman, Z., & Raud, R. (2018). Benlik pratikleri (M. Ekinci, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, tüketimcilik ve yeni yoksullar* (Ü. Öktem, Çev.). Sarmal Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1998).
- Bauman, Z. (2001). *Parçalanmış hayat: Postmodern ahlak denemeleri* (İ Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1995).
- Bauman, Z. (2012a). *Akışkan aşk: insan ilişkilerinin kırılabilirliğine dair* (I. Ergüden Çev.). Versus Kitap. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2003).
- Bauman, Z. (2012b). *Akışkan modern dünyadan 44 mektup* (P. Sıral, Çev.). Habitus Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2010).
- Bauman, Z. (2014). *Siyaset arayışı* (T. Birkan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1999).
- Bauman, Z. (2016). *Özgürlük* (K. Eren, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1998).
- Bauman, Z. (2018). *Kuşatılmış toplum* (A. E. Pilgir, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2002).
- Bennett, D. (2017). Metaphors of desire: Neoliberalism and libidinal economy. *English Language and Literature*, 63(1), 3-21.
- Berardi, F. B. (2012). *Ruh işbaşında: Yabancılaşmadan otonomiye* (F. Genç, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2009).
- Bocock, R. (2002). *Sigmund Freud*. Routledge.
- Boym, S. (2016). *Başka bir özgürlük: Bir fikrin alternatif tarihi* (C. Yardımcı, Çev.). Metis Yayınları.
- Cieslik, M. (2017). *The happiness riddle and the quest for a good life*. Palgrave Macmillan.
- Elliott, A., & Lemert, C. (2011). *Yeni bireycilik: küreselleşmenin duygusal bedelleri* (B. Kıcırcı, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2005).
- Foucault, M. (2012). *Cinselliğin tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1978).
- Freud, S. (1974). *Amatör psikanalizi* (K. Şipal, Çev.). Bozak Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1926).
- Freud, S. (1997a). Cinsellik teorisi üzerine üç deneme (S. Budak, Çev.). İçinde S. Budak (Ed.), *Cinsellik üzerine: Cinsellik teorisi üzerine üç deneme, fetişizm, bekaret tabusu, kadın cinselliği ve diğer çalışmalar* (ss. 29-164). Öteki Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1905).
- Freud, S. (1997b). Erkeklerin yaptığı özel bir nesne seçimi türü: sevgi psikolojisine katkılar 1 (S. Budak, Çev.). İçinde S. Budak (Ed.), *Cinsellik üzerine: Cinsellik teorisi üzerine üç deneme, fetişizm, bekaret tabusu, kadın cinselliği ve diğer çalışmalar* (ss. 217-230). Öteki Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1910).
- Freud, S. (1998). Psikanalize toplu bakış (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Beş konferans ve psikanalize toplu bakış* (ss. 73-160). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1938).
- Freud, S. (2000a). Psişik tedavi (Ruhsal tedavi) (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (ss. 32-58). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1905).
- Freud, S. (2000b). Psikanalizin karşılaştığı bir güçlük (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (ss. 92-102). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1917).
- Freud, S. (2000c). Psikoterapi (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (ss. 16-31). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1905).

- Freud, S. (2000d). Psikanalizin önemi, (K. Şipal, Çev.). İçinde K. Şipal (Ed.), *Psikanaliz üzerine* (pp. 59-91). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1913).
- Freud, S. (2000e). Bir yanlısamanın geleceği, (A. Yardımlı, Çev.). İçinde A. Yardımlı (Ed.), *Sigmund Freud: Bir Yanlısamanın Geleceği, Uygarlık ve Hoşnutsuzlukları* (ss. 2-49). İdea Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1927).
- Freud, S. (2002). Zihinsel işleyişin iki ilkesi üzerine formülasyonlar (E. Kapkın ve A. Tekşen, Çev.). İçinde E. Kapkın ve A. Tekşen Kapkın (Ed.), *Metapsikoloji: Haz ilkesinin ötesinde ego ve id ve diğer çalışmaları* (ss. 35-39). Payel Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1911).
- Freud, S. (2011a). Ben ve id (A. Babaoğlu, Çev.). İçinde Saffet Murat Tura (Ed.), *Haz ilkesinin ötesinde ben ve id* (ss. 19-71). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1940).
- Freud, S. (2011b). *Uygarlığın huzursuzluğu* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1948).
- Freud, S. (2012). *Musa ve Tektanlı din: Üç inceleme* (O. Kasap, Çev.). Say Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1939).
- Freud, S. (2014). *Grup psikolojisi ve ego analizi* (B. Yücel, Çev.). Alter Yayıncılık.
- Freud, S. (2016). *Bilinçsiz-olan* (Ç. Tanyeri, Çev.). Telos Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1915).
- Freud, S. (2020). *Totem ve tabu: Vahşiler ile nevroitiklerin ruhsal yaşamlarındaki bazı örtüşmeler* (Z. Aksu Yılmaz, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1913).
- Freud, S., & Breuer, J. (2001). *Histeri üzerine çalışmalar* (E. Kapkın, Çev.). Payel Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1895).
- Han, B. C. (2018). *Şiddetin topolojisi* (D. Zaptçioğlu, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Han, B. C. (2019). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2014).
- Han, B. C. (2023a). *Ötekini kovmak: Günümüzde toplum, algı ve iletişim* (M. Özdemir, Çev.). Ketebe Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2016).
- Han, B. C. (2023b). *Palyatif toplum: Günümüzde acı* (H. Barışcan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2020).
- Lingis, A. (1979). A new philosophical interpretation of the libido. *SubStance*, 8(4), 87-97. <https://doi.org/10.2307/3684218>
- Lordon, F. (2014). *Kapitalizm, arzu ve kölelik: Marx ve Spinoza'nın işbirliği* (A. Terzi, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2010).
- Lorenzini, D. (2018). Governmentality, subjectivity, and the neoliberal form of life. *Journal for Cultural Research*, 22(2), 154-166. <https://doi.org/10.1080/14797585.2018.1461357>
- Lowen, A. (2016). *Narsisizm: Gerçek benliğin inkârı* (T. Çetin, Çev.). Cem Yayınevi. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2012).
- Phillips, A. (2016). *Freud olmak: Bir psikanalistin gelişimi* (Ş. Tokel, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2014).
- Phillips, A. (2018). *Yasak olmayan hazlar* (S. Nilüfer, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Ranci re, J. (2011). "Komünizmsiz komünistler mi?" (A. Ergenç, Çev.). İçinde A. Uslu (Ed.), *Bir İdea Olarak Komünizm* (ss. 192-203). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2010).
- Roudinesco, E. (2016). *Kendi çağından bizim çağımıza Sigmund Freud* (N. Demiryontan, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2016).
- Salecl, R. (2014). *Kayı üzerine* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2004).
- Sennett, R. (2010). *Kamusal insanın çöküşü* (S. Durak, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 1992).
- Sharratt, G. M., & Wisniewski, E. (2020). Neoliberalism, hedonism and the dying public: Reclaiming political agency through the exercise of courage. *Theoria*, 67(163), 25-51. <https://doi.org/10.3167/th.2020.6716302>
- Tauber, A. I. (2013). *Requiem for the ego: Freud and the origins of postmodernism*. Stanford University Press.
- Thompson, M. G. (2004). Happiness and chance: A reappraisal of the psychoanalytic conception of suffering. *Psychoanalytic Psychology*, 21(1), 134-153. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.21.1.134>
- Tomsic, S. (2017). *Kapitalist bilinçdışı: Marx ve Lacan* (B. E. Aksoy, Çev.). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2015).
- Zizek, S. (2004). *Lenin üzerine* (N. Araş, Çev.). Encore Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2003).
- Zizek, S. (2008). *1968* (S. Gürses, Çev.). Encore Yayınları.
- Zizek, S. (2011). Öznenin bir nedeni var mıdır? (T. Birkan, Çev.). İçinde B. Somay & T. Birkan (Ed.), *Kırılğan temas: Slavoj Zizek'ten seçme yazılar* (ss. 19-44). Metis Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2001).
- Zizek, S. (2012a). "Onun cüretkar bakışında yatar benim çöküşüm" (B. Erdoğan, Çev.). İçinde B. Erdoğan (Ed.), *Lacan hakkında bilmeyi hep istediğiniz ama Hitchcock'a sormaya korktuğunuz her şey* (ss. 213-278). Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2000).
- Zizek, S. (2012b). *Gıdıklanan özne: Politik ontolojinin yok merkezi* (Ş. Can, Çev.). Epos Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2000).
- Zizek, S. (2014a). *Günümüz ideolojisinden kesitler* (E. Ünal, Çev.). Encore Yayınları.

- Zizek, S. (2014b). *Paralaks* (S. Gürses, Çev.). Encore Yayınları. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2006).
- Zizek, S., & Gunjevic, B. (2013). *Acı çeken Tanrı: Kıyameti tersyüz etmek* (A. Çiltepe, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2012).
- Zupančič, A. (2012). Tam ölünecek yer: Hitchcock filmlerinde tiyatro (B. Erdoğan, Çev.). İçinde B. Erdoğan (Ed.), *Lacan hakkında bilmeyi hep istediğiniz ama Hitchcock'a sormaya korktuğunuz her şey* (ss. 66-100). Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışmanın yayımlanma tarihi 2000).

Extended Abstract

Freud's psychoanalytic theory offers a perspective to understand the relationship between the individual and civilization. In this sense, according to Freud, civilization demands certain sacrifices from the individual. These demands of civilization are incompatible with the impulses and desires of the individual. These incompatibilities are of great importance for both the mental health of the individual and social order.

According to Freud, man has two basic drives. The first of these is the life drive, and the second is the death drive. In psychological functioning, the life drive ensures the survival of the individual, the continuation of the species, and the creation of social bonds through love relationships. The death drive, on the other hand, is the source of destructive and aggressive impulses in man. Freud emphasizes that civilization demands that man repress his aggressive and destructive impulses and harmonize them with social norms in order to develop social relations with other people. Of course, civilisation does not only stipulate that destructive impulses must be renounced. Civilisation also demands the suppression of libidinal impulses. Civilization demands that the individual continually postpone gratification and behave in accordance with the social order. This leads to tension, restlessness, and dissatisfaction in the human psyche. Because libidinal impulses, despite being repressed and thrown into the unconscious, continue to exist there. As a result of repression, various psychological problems arose, and hysteria in the Victorian period in which Freud lived was a psychological disorder caused by these demands of the social order. Freud states that these demands of civilization are heavy for human beings. According to Freud, civilization makes these demands for social functioning to continue and for man to emerge from the 'animal state'. According to him, a life completely harmonized with the pleasure principle, contrary to popular belief, does not exist even in 'primitive' societies, and such a life would destroy the institutions of civilization and social life. Nevertheless, Freud thinks that civilization does not bring people a happy life despite the sacrifices it expects from them; instead, it creates various discontents. Because the goal of life for human beings is pleasure and happiness. However, Freud is pessimistic about this. He thinks it is more likely that man can alleviate the level of suffering rather than pursue happiness.

The study argues that Freud's question about what people expect from life when analyzing the nature of the relationship between civilization and human beings nearly a century ago, and the answer he gave by emphasizing that people's expectations from life are pleasure and happiness, are still up to date. The study is shaped around the main research question of how the pursuit of pleasure and happiness has been transformed with the rise of neoliberalism. The theoretical basis of the study is based on Freud's psychoanalytic theory, his analyses within this framework, and other studies in the literature. This is because, on the one hand, Freudian psychoanalysis contains an explanatory theoretical richness regarding the place of pleasure and happiness in human psychological functioning. On the other hand, it can be evaluated within the scope of Freud's warning that neoliberalism's policies encouraging pleasure and happiness and a life motivation towards this would be dangerous for individual and social life.

This study, prepared with this aim and scope, will first analyze the Victorian social order in which Freud lived and how this order impacted the relationship between people's pursuit of pleasure and happiness. Secondly, it will focus on Freud's development of psychoanalysis and his analyses of the relationship between psychoanalysis and individuals' search for pleasure and these social conditions. In the third and fourth parts of the study, the effects of neoliberalism on people's pursuit of pleasure and happiness, respectively, will be analyzed.

If the results reached in the study are listed: Firstly, neoliberalism does not demand individuals to suppress pleasure like in Freud's period. On the contrary, it motivates individuals to obtain permanent pleasure experiences. However, since pleasure, like desire, is made producible with the consumer culture, the individual's satisfaction is always incomplete. This situation causes the individual to feel inadequate. Secondly, with neoliberalism, happiness has been turned into a measurable and purchasable commodity. Neoliberalism imposes happiness on individuals as an individual responsibility and covers up the structural inequalities caused by itself and the discontent caused by this. Thirdly, it weakens the individual's social and solidarity ties by motivating them to believe that the way to achieve pleasure and happiness is through individual success and performance. Ultimately, the promises of pleasure and happiness that neoliberalism markets to individuals and societies and the demands it makes on individuals and societies to achieve them lead to further destruction, subordination, and self-exploitation in the psyche of both the individual and society.